

⊕ SZÖVEG: SZIGETI-BÖRÖ CZ FERENC

ELFEK, TROLLOK ÉS HIPSZTEREK NYOMÁBAN IZLANDON

Eldborg, Kirkjufell, Helgafell – már igazából a repülőn feltűnhetett volna, hiszen az izlandi légitársaság gépei jellegzetes hegyekről kapták nevüket. Csak azt furcsálltam, hogy a járaton minden második turista nem bakancsot és túraruhát viselt, hanem olyan volt, mintha egy menő londoni buliba igyekezett volna...

Elfek és hipszterek

Én is – mint minden Izlandra érkező bakancsos látogató – elsősorban füstölgő vulkánokat, gejzíreket és gleccsereket akartam látni. De ahogy a repülőtérrel megérkezem az ország egyetlen urbánus vidékére, Reykjavíkba, szembetűnik, hogy még itt is minden a táj erejét, rideg szépségét hirdeti. A város szimbóluma, a dombtetőre épült Hallgrímskirkja betonból készült, óriási temploma ugyanis nemcsak a bazaltoszlopokat idézi meg, hanem Izland egyik leglátványosabb hegycsúcsát, a Hraundrangit is.

A táj kultúrára és emberi lélekre gyakorolt hatását végül akkor értem meg teljesen, amikor a sokadik „felvilágosult” izlandit hallok beszélni az elfekről, Izland rejtett kis lényeiről, akiknek gyakran még kis házakat is építenek. Az elfek általában a föld alatt, legtöbbször sziklákban, hegyekben laknak, de megtalálhatóak tavakban, öblökben is. Számos vonásukban hasonlítanak az emberekre. Születnek és meghalnak, saját otthonaik vannak, zenélnek, esznek-iszznak, sőt templomuk is van (igen, a kereszténység ennyire mély gyökeret vert a vikingek által benépesített Izlandon). Ugyanakkor természetfeletti erővel bírnak. Feldühíteni nem tanács őket, segíteni viszont áldást jelent.

Tudományos szemmel könnyű megérteni, hogy az elfek a tudatalatti kivetülései, saját éniük rejtett, vagy éppen rejtegetni kívánt részét jelképezik. Ez tükröződik vissza eredetmítoszukban is, miszerint az elfek Éva azon gyermekeiből származnak, akiket el akart rejteni Isten elől. De Isten úgy gondolta, hogy ha az ember el akar rejteni valamit előle, akkor láthatatlanná teszi azt.

Az izlandi tájat keresztül-kasul átszövik a mondák és mesék, szinte minden öblre és hegyre jut egy. Az elfekben való hit annyira erős, hogy az 1930-as években a Reykjavík melletti Kópavogur településen még egy útépítés is leállt,

Az elfekben való hit annyira erős, hogy az 1930-as években a Reykjavík melletti Kópavogur településen még egy útépítés is leállt, mert mindenféle rejtélyes balszerencse miatt nem sikerült egy állítólag elfek által lakott dombot átvágni.

KÁVÉKULTUSZ

Északon általában lassan, rituálészerűen isznak – rengeteg kávét. Az idősek a régi módi szerint a cukrot néha még nem a kávéba, hanem a szájba rakják, s azon keresztül szűrcsölik a nedűt. Állítólag Björk első együttesének neve (Sugarcubes) is ebből ered

FOTÓ: HEILING ZSOLT

mert mindenféle rejtélyes balszerencse miatt nem sikerült egy állítólag elfek által lakott dombot átvágni. Sőt, ezt követően az 1980-as években újratelezett építkezés is megállt hasonló okok miatt! Az eset nem egyedi: elfek lakhelye okán még 2013-ban is megakadályozták építkezést Izlandon.

A főváros kikötőjében alig várom, hogy megpillantsam a Snæfellsjökull jég-sapkájával koronázott Snæfellsnes-félszigetet. Éppen esik azonban, s az előrejelzés sem sok jót ígér. Bánatnak azonban nincs helye, legalább nagyobb esély lesz megpillantani egy elfet.

TROLLKODÁS

A gazdag izlandi folklór legismertebb alakjai a trollok, világhírűvéket minden bizonnyal a Gyűrűk urának köszönhetik, de egy nem épp pozitív internetes magatartás is róluk kapta a nevét...

FOTÓ: HEILING ZSOLT

NAGYVÁROSI LÁTKÉP

Reykjavík a tenger felől. A város nevét adó hévízforrásoknál (Reykjavík – füstölő öböl) ma már meghatározóbb tájélem a Hallgrímskirkja, amely egyszerre idézi a bazaltoszlopokat és Izland egyik látványos hegycsúcsát, a Hraundrangit

Az esti Reykjavíkban ott találok magam ismét egy rakás, angolszász értelemben vett hípszter között, akik már a repülőn is feltűntek. Mintha ők egy másik Izlandra érkeztek volna, mint én! Egyenesen furcsán érzem magamat ormóttan bakancsomban a sok, vastag keretes szemüveget viselő, elegáns és menő arc között, akik könyvesboltból kocsmába zarándokolva fedezik fel az izlandi kultúrát. Jó-jó, tényleg hatalmas élet van Reykjavíkban, igazi kulturális forradalom, s minden utca rejt egy olyan fotós- vagy könyvesboltot, amelyet minden művészlelkű kamasz megálmodik magának. De akkor is! Eljönni Izlandra városnéző kirándulásra!?

FOTÓ: EXTERRA

Kísértetek igenis léteznek!

A Snæfellsnes-félsziget déli részén nyílik Dritvík öble, ahol még ma is látható az a négy kő, amely rendhagyó módon mesél Izland múltjáról és jelenéről. A mára már teljesen kihalt öböl ugyanis a 16–19. sz.-ban Izland legjelentősebb halászati központja volt, naponta 60-70 hajó is kifutott a veszélyes vizekre. Attól függően alakult ki a hierarchia a legénységben, hogy ki tudta megemelni a 154 kg-os, a 100 kg-os, az 54 kg-os és végül a 23 kg-os követ!

Am egy misztikusabb történetről is ismert az öböl. Történt egyszer, hogy pár halász egy elhunyt nő testét használta csalinak (nos, nem csoda, ha a zord északi táj és a hiedelemvilág a híres skandináv krimiknek is ihletet ad). Mindennap hatalmas zsákmánnyal tértek vissza, míg más hajók alig fogtak valamit. A bűnös hajó azonban egy napon elsüllyedt, a legénység mind odaveszett. Mondják, hogy a közeli barlangból régen holttesteket mosott ki a víz, s még ma is rejtélyes hangok hallatszanak az üregekből.

A tenger zúgásán túl mást most szerencsére nem hallok, azonban az öbölben néhány egykori ház alapja még ma is kivehető. Van pár hasonló, elhagyott öböl Izlandon, sőt, akad olyan is, ahol egy komplett halfeldolgozó gyárat hagytak ott az elmúlt évtizedekben (Djúpavík). Mindennek hátterében sokszor a világtengerek túlhalászása áll.

Az egykor hangos és virágzó Dritvík öblébe manapság viszont épp makulátlan fehér pallóút vezet le. A kissé tájidegen elem jelzi, hogy – a fentiektől talán nem is függetlenül – Izlandon az elmúlt években a turizmus legalább olyan erős ágazattá nőtte ki magát, mint a halászat.

Szent helyek, sagák

A Snæfellsnes-félsziget északi részén, Stykkishólmur mellett emelkedik Izland Szent Hegye, a Helgafell. A mindössze 73 méter magas kiemelkedésen egykor Thor istent imádták, majd Snorri Þorgrímsson, Izland korai történelmének egyik meghatározó vezetője a 10. században templomot építtetett a tetőre, amelynek romjai a mai napig is látszanak. Az Izland korai történelmét család- és nemzetségtörténeteken keresztül elmesélő sagákban is kitüntetett helyen szerepel a Helgafell, az izlandi idősök kedvelt zarándokhelye, ahol – ha az elő-

Történt egyszer, hogy pár halász egy elhunyt nő testét használta csalinak (nos, nem csoda, ha a zord északi táj és a hiedelemvilág a híres skandináv krimiknek is ihletet ad).

GYEPSZÖNYEG ALATT

A ma már műemlék-
védelem alatt álló
Sel farm Izland déli
részén, Skaftafellben.
A barátságos troll
valahol itt segítette
Bjarni nehéz életét.
Sel utolsó lakója
(1946-ig) Runólfur
Bjarnason volt, az
izlandi névadási gya-
korlat szerint Bjarna
fia, Runólfur. Lehetsé-
ges, hogy a történet-
beli Bjarni leszármá-
zottja...

(jobbra lent)

IZLAND SZENT HEGYE, A HELGAFELL

Kívánságaink teljesüléséhez a feltételek: meghatározott helyről kell indulni, a tetőn álló templomromig egyetlen szót sem szabad kiejteni, nem szabad hátrafordulni, a romnál kelet felé fordulva kell kivánni. És persze senkinek sem mondhatjuk el, hogy mit kívántunk...

írásoknak megfelelően kívánunk valamit – valóra is válik. De hát ez nyilvánvaló ott, ahol az ősiség úton-útfélen tetten érhető, hiszen a sok évszázados sagák szereplőinek leszármazottai a mai napig élnek – gyakran ugyanott, ugyanazokon

... hiszen a sok évszázados sagák szereplőinek leszármazottai a mai napig élnek – gyakran ugyanott, ugyanazokon a farmokon, ahol a réges-régi történetek játszódnak.

a farmokon, ahol a réges-régi történetek játszódnak. Ám az is különösen érdekes, ha egy izlandival indulunk országkerülésre: gyakorlatilag minden megállónál, minden helyszínen ismerősökkel fog találkozni, a rokoni szálak át- meg átszövik az országot, mindenhez történetek és események kapcsolódnak, és erről úgy beszélnek, mintha a minap zajlott volna – pedig jó egy évezredet ölelnek át!

IZLAND LEGHÍRESEBB TROLLJAI
A sziget déli részén Vík közelében magasodó Reynisdrangur szikláit. A viharok marcangolta izlandi óceánpartot egyébként mitológiai lények, a Sas, az Óriás, a Sárkány és a Bika védik, alakjuk még a Parlament épületén is feltűnik

FOTÓ: EXTERRA

FOTÓ: EXTERRA

FOTÓ: EXTERRA

FOTÓ: EXTERRA

Trollok, vízések – és a világ első Parlamentje

Ezek a hegyekben élő, sokféle méretben és formában leírt gargantuai lények kétségtelenül a megszilárdult láva félelmetes alakzataiból keletkeztek az emberi elmében.

ISTENEK VÍZESÉSE

Bár a Goðafoss elsősorban a saga-irodalomból ismert, népszerű folklórtörténetek is kapcsolódnak hozzá. Szépsége és ereje mellett talán ezért is olyan népszerű a látogatók körében

Aki életében először végignéz egy végtelen lávamezőn, rájön, hogy az izlandi folklór félelmetes trolljai igenis léteznek. Ezek a hegyekben élő, sokféle méretben és formában leírt gargantuai lények kétségtelenül a megszilárdult láva félelmetes alakzataiból keletkeztek az emberi elmében.

Kedvenc trollsztorim a híres Goðafosshoz, az Istenek Vízéséséhez kapcsolódik. Mint mindenhol Izlandon, természet vegyül történelemmel és hiedelemmel itt is. A vízésés nevét onnan kapta, hogy

amikor i. sz. 1000 körül Þorgeir, a világ első Parlamentjének (Alþing, Reykjavíktól 40 km-re északkeletre) törvénymondója meghozta a kereszténység felvételéről szóló nevezetes döntését, útban hazafelé ebbe a vízésésbe dobta be pogány fétiseit.

A Grettir Saga azonban egy jellegzetes izlandi trolltörténetet is elmesél a vízésésről. A közeli tanya, Bárðardalur arról volt híres, hogy karácsonykor, amikor a ház népe misére ment, a hátrahagyott őr rendre eltűnt. Egy alkalommal a törvényen kívüli Grettir Ásmundarson is szerencsét próbált e szerepben. Az éj sötétjében egyszer csak egy rettenetes troll jelent meg, s elrabolta. A vízésésnél azonban Grettir levágta a troll egyik karját, aki aztán a vízbe fúlt. Megmenekülése után Grettir elhatározta, hogy megkeresi a trollbarlangot. A vízésés mögött meg is találta. A bent lakó óriás trollt nehéz harcban legyőzte, az ott talált

STRYTUR

A felföldi kráter környéke is a külső és belső erők harcának páratlan helyszíne.

Megismerve a folyamatosan változó, többnyire vad tájat, könnyen megérthető, hogyan és honnan merít a gazdag izlandi folklór

emberi csontokat pedig a pappal eltemettette. Természetesen a hely kincset is rejtett, de ennek sorsáról a hagyomány nem emlékezik meg. Bárðardalur mindenestre többé nem háborgatták a trollok.

A fehér éjszakák derengő fényében a Mývatn-tóból kiálló sziklaalakzatokat bámulom, és ismételten megbabonáz a folklór. Élt itt a hegyekben egy troll, aki az éj leple alatt járt le a tóhoz halat fogni és lopni a halászoktól. Egy éjszaka azonban az egyik bátor halász kint maradt a vízen, hogy meglesse a tolvajt.

CSÜTÖRTÖKÖNKÉNT 16.35-KOR

A rádióban vendégünk a témáról:

SZIGETI-BŐRÖCZ FERENC

Korábbi műsoraink meghallgathatók:
www.afoldgomb.hu/radio

A STÓRA-VÍTI KRÁTER
Az aktív Krafla vulkáni övezet ma is vulkáni kísérelenségekkel teli. A középkor embere a hasonló vulkáni tájak láttán a Poklot és az ördögöket emlegette. A háttérben a Krafla nevű geotermikus erőmű gőzkéménye látszik

FOTÓ: EXTERRA

FOTÓ: EXTERRA

HVERFELL KRÁTERE A MÝVATN-TÓ MELLETT
Dimmuborgir (Sötét-kastélyok) lávamezején él a 13 Yule Lad, azaz a Télapó izlandi megfelelői. Egy troll-asszony gyerekeiként zsémbes anyjuk elől menekültek ide. Ők látogatják meg a karácsonyt megelőző 13 napon át az izlandi gyerekeket

FOTÓ: EXTERRA

Elfek, segítő trollok és kultikus izlandi tájak

Izlandon azonban még a trollok is lehetnek barátságosak, mint amilyen a sziget déli oldalán, a Skaftafell mellett élő is volt, aki Bjarnit, a helyi farmert és leszármazot-tait segítette a mostoha természeti körülmények között. Skaftafell ugyanis a Vatnajökull hatalmas olvadékvíz-síksága mellett fekszik, mindkét irányból hatalmas gleccserfolyókkal körülvéve, ezért egészen 1974-ig, az Izlandot körbefutó 1-es út megépítéséig szinte teljesen elszigetelt volt. Elképzelhető, milyen nehéz volt például a házak faanyagát ideszállítani az egykori helyi erdőkből, vagy épp egyenként összegyűjteni a tengerparton, s felvinni a hegyoldalba, hiszen az építőanyag egy része Szibériából idesoródott uszadékfa. Elkelt hát az erős troll-kéz.

A megépült szigetkerülő útnak köszönhetően Izland déli, óceáni klímájú, helyenként 4000–7000 mm csapadékot is kapó, nedves partvidéke ma az egyik legjelentősebb turisztikai célpont, ahol olyan kultikus, számos ismert filmben (James Bond-filmek, Tomb Raider) megörökített földrajzi helyeket találunk, mint például a Jökulsárlón vize, ahol a Vatnajökull jegének egyik túlcsonduló gleccsere borjadzik a tengeri összeköttetéssel rendelkező, gyorsan növekvő, ám fiatal tóba.

Az elfekről és trollokról szóló történeteknek sokszor tanítói szándéka is van, például azért, hogy a gyerekek ne menjenek veszélyes helyekre. Ezekből pedig akad pár Izlandon... Itt az emberek mindig is jobban féltek egy-egy vulkánkitöréstől, mint a háborúktól, s az sem csoda, hogy Izland lakosságának kb. 10%-a az izlandi hegyimentő szolgálat önkéntese! A természet itteni erejét Európa nagy része többször is megtapasztalhatta, hiszen az 1788–89-es Laki-kitörés vulkáni törmelékanyaga kontinentális mezőgazdasági problémákat okozott, de a legutóbbi, 2010-es kicsiny erupció is többnapos légi káoszhoz vezetett. Akkor az Eyjafjalla-vulkán lépett

JÉG ÉS VÍZ

A Vatnajökull-jégmezőből délre leereszkedő Skaftafell-gleccser nyelve és olvadékvízzel teli előtere. Az évente 7-8000 mm csapadékot kapó terület a politikai Európa legnedvesebb része (fent)

Az elfekről és trollokról szóló történeteknek sokszor tanítói szándéka is van, például azért, hogy a gyerekek ne menjenek veszélyes helyekre. Ezekből pedig akad pár Izlandon...

A JÉGTÖMBÖKKEL TELI JÖKULSÁRLÓN

A tő két James Bond-filmet (Halj meg más-kor! és Halálvágta) is megihletett. De számos, az utóbbi időkben bemutatott szuperprodukción is feltűnik a varázslatos izlandi táj: Batman – Kezdődik, Trónok harca, Prometheus. A Walter Mitty titkos életében pedig Izland Grönlandot és a Himaláját is „eljátssza”. Persze az Utazás a Föld középpontja felé is itt forgott, hiszen Vernét a Snæfellsjökull ihlette

működésbe, s a robbanásos működési szakaszban a légtérbe került hatalmas mennyiségű por hatására összeomlott a légi közlekedés. A déli partszakaszon futó utat el is vitte akkor (is) egy rettegett jökulhlaup, azaz a jégsapka alatt kitört vulkán okozta óriási áradás.

Persze nehéz a tűz erejét a békés, zöld partvidéken elképzelni. Itt, az Eyjafjalla-jökull környékén ismert egy jellegzetes, misztikus elf-történet. Geir, a farmer felvette házvezetőnek a nyári munkák során rejtélyesen megjelenő, szépséges Unát. A lány mindent tökéletesen megcsinált, egyedül a templomba nem volt hajlandó elmenni, így szenteste is mindig egyedül maradt otthon. Egyszer azonban az egyik munkás kileste Unát, ahogy a többiek távozása után szépen felöltözött, majd kiment a mocsárba, és eltűnt a föld alatt. A munkásnak sikerült követnie, s feltárult előtte egy pompás farm, ahol Una elf-rokonai ünnepelték a karácsonyt. A munkás sosem látott szebbet, meghittebbet. Amikor Unáról így kiderült az igazság, többé soha, senki sem látta – az elfek titkos életébe senki sem nyerhet betekintést.

FOTÓ: SZIGETI BÖRÖCZ FERENC

Varázslók Reykjavíkban

Az elfek és trollok mellett Izlandon „természetesen” csak úgy hemzsegek a szellemek, boszorkányok, tündérek, lidércek, törpék és varázslók is. Reykjavíkba visszatérve ismét elmerülök a város forgatagában, s most már tudom, hogy a legnagyobb varázslók mégiscsak maguk az izlandiak, és megértem azt is, hogy miért érkezik ennyi menő urbánus fiatal, ennyi hiphoper ebbe a kis-nagy városba. Míg a lakosság jelentős része 100 éve tőzegházakban élt a külvilágtól szinte teljes elszigeteltségben, ma Izland „apró” népe – amelyet nemrég választottak meg egyébként a világ legbarátságosabbikának – kulturálisan sok szempontból világszínvonalon áll. Népszerűsége arányosan az izlandiak írják, olvassák és nyomtatják messze a legtöbb könyvet a világon, az internet használata is itt a legmagasabb. Az izlandi irodalmat, köztük a Nobel-díjas Halldór Laxness-t a világ számos egyetemén oktatják. A nyelvművelés az izlandiak egyik kedvelt elfoglaltsága, az izlandi pedig az a nyelv, ahol az idegen jövevényszavak aránya az egyik legkisebb – ugyanakkor gyakor-

NEM BALESET TÖRTÉNT!

Utcai performansz résztvevői és kerékpáros turisták

FOTÓ: HEILING ZSOLT

Míg a lakosság jelentős része 100 éve tőzegházakban élt a külvilágtól szinte teljes elszigeteltségben, ma Izland „apró” népe – amelyet nemrég választottak meg egyébként a világ legbarátságosabbikának – kulturálisan sok szempontból világszínvonalon áll.

FOTÓ: HEILING ZSOLT

HIPSTER-REYKJAVÍK

Itt még a graffiti is kreatív, bár ez elvárás, ha egy hely hiphoper. A szónak kétségtelenül van negatív felhangja (kultúrznob emberekre használva azt), errefelé a kulturált, tájékozott, öltözködésében és kultúra-fogyasztásában tudatos világpolgárt értik alatta, pozitív értelemben

FOTÓ: HEILING ZSOLT

A nagyfokú kreativitáshoz nyilván köze van a hosszú és sötét télnek, de legalább annyira a világirodalom első regényeinek tartott sagáknak, amelyek virágkora 1150–1300 között volt, s amelyeket az izlandi nyelv archaikussága okán a helyiek ma is értenek.

latilag szinte mindenki folyékonyan beszél angolul is. A 101 Reykjavíkot valahogy mindenki látta, Björk és a Sigur Rós zenéje méltán világhírű, és alig van olyan lakója az országnak, aki ne zenélne, írna vagy venne részt valamilyen alkotómunkában. A hihetetlen kulturális pezsgés csábító célponttá teszi Reykjavíkot.

Ezek még ma is annyira népszerűek, hogy múzeumokat szentelnek egy-egy történetnek, helyszíneik pedig a legtöbbször beazonosíthatók és jól ismertek.

A kulturális pezsgés origója a varázslatos izlandi táj, a külső és belső erők harcának páratlan helyszíne. A tájat megismerve érthető meg csak igazán, hogy az északi és a kelta mondavilágból is építkező izlandi folklór és a kortárs izlandi kultúra miért is annyira gazdag, miért is érkezik annyi hírszter Reykjavíkba. ⊕

A CIKK MEGJELÉNÉSÉNEK TÁMOGATÓJA

AZ STA TRAVEL – STATRAVEL.HU

STA Travel tippje: Izland útbajethető egy kellemes stopover során, ha az Icelandair járataival utazunk az USA-ba vagy Kanadába.

